

DI TÍCH NHO HỌC Ở HỘI AN

NGUYỄN TRÍ TRUNG - TÓNG QUỐC HUNG*

Hội An - Quảng Nam từng nổi tiếng là “đất học”, nơi đã “sản sinh” ra nhiều bậc khoa bảng vang danh như: Hồng lô Tự khanh Nguyễn Duy Hiệu, Binh bộ Thượng thư Nguyễn Điển, Binh bộ Tham tri Trần Ngọc Dao và nhiều vị đại khoa họ Nguyễn Tường... Chính vì có truyền thống tôn Nho trọng học như vậy mà trên mảnh đất Hội An từ thế kỷ XVIII đã có đến hai Văn thánh miếu (Văn chỉ), đó là Văn thánh miếu Minh Hương và Văn thánh miếu Cẩm Phô. Sau đó còn xây dựng thêm ngôi Khổng Miếu để làm trung tâm dạy học của cả tỉnh Quảng Nam. Trong bài viết này chúng tôi xin giới thiệu những nét chính về các di tích Nho học trên đất Hội An.

1- Văn Thánh miếu Minh Hương, còn có tên gọi khác là Văn chỉ Minh Hương, được xây dựng vào khoảng giữa thế kỷ XVIII để thờ Văn Tuyên vương Đại thành chí Thánh Tiên sư Khổng Tử, các vị tiên Nho và những bậc khoa bảng của xã Minh Hương. Minh Hương vốn tên là làng/xã của những trung thần, nghĩa sĩ nhà Minh do thất bại trong cuộc “phản Thanh phục Minh” tị nạn sang Hội An - Đàng Trong, được các chúa Nguyễn cho nhập tịch và lập làng/xã. Nhờ chính sách mềm dẻo của triều đình nên họ được hưởng đặc quyền như những người dân bản địa,

trong đó có quyền được tham gia thị cử. Lịch sử khoa bảng của làng này khá vàng đội, có nhiều người đỗ đạt cao, được triều đình trọng dụng, giao cho giữ các chức vụ quan trọng như Cai phủ tàu, Cai bạ tàu, Binh bộ Chủ sự...

Xuất phát từ truyền thống Nho học của làng/xã cũng như để giáo dục truyền thống hiếu học cho hậu thế, họ đã xây dựng một ngôi Văn thánh miếu khá quy mô trên khoảng đất rộng, nằm ở phía Bắc của làng. Ngôi miếu được xây dựng chủ yếu bằng gỗ, theo kiểu “tam gian nhị hạ” - 3 gian 2 chái, trước có tiền sảnh, phía Tây có nhà Tây vu. Sân miếu khá rộng để tiện trong việc hội hè, cúng tế; bình phong được đặt giữa sân, ngoài cùng là nghi môn cao rộng, với các trụ biểu cao vút, trên đắp các hình “lý ngư hóa long” và cần những câu đối được trích từ các kinh điển của Nho giáo.

Hiện trong miếu còn lưu giữ được nhiều khám thờ và bài vị bằng gỗ, sơn son thếp vàng có giá trị. Khám thờ giữa là nơi để bài vị “Đại thành chí Thánh Tiên sư Khổng Tử”, các khám thờ ở 2 gian bên thờ bài vị của các vị Tứ phối, Thập triết và Thất thập nhị hiền. Trên mảng tường lớn trong đại điện ở chái Đông vẽ mờ cảnh đời Ni Khâu, nơi cha mẹ đức Khổng Tử đến làm lễ cầu con để rồi sau sinh ra Đức Thánh Khổng. Trên bức hình này có khắc sử lược Khổng Tử được trích từ

* Trung tâm Quản lý Bảo tồn di tích Hội An

“Khổng Tử thế gia tán” trong Sứ ký của Tư Mã Thiên. Trên mảng tường phía Tây khắc bài “Khổng Phu Tử tán” của Thái sử công Tư Mã Thiên (thời Hán). Trước 2 mảng tường này là những án thờ, nơi đặt bài vị của các vị tiên nho, khoa bảng của làng Minh Hương.

Ngoài những khám thờ, bài vị kể trên, hiện trong di tích này còn lưu giữ một số hiện vật có giá trị, như bức hoành “Đại Thành cung” sơn son thếp vàng, được làm năm Mậu Thìn (1868), niên hiệu vua Tự Đức, bức hoành “Quan ư hải giả nan vi thủy” là bút tích của Ban Biện quân vụ các tỉnh Lạng, Bình, Ninh, Thái Giải nguyên Đặng Huy Trứ và một bi ký do chính tay ông soạn. Trải qua thời gian, di tích đã bị xuống cấp nghiêm trọng, nhiều đoạn mái đã bị sụp nên thị xã Hội An (nay là thành phố Hội An) và Trung tâm Quản lý bảo tồn di tích Hội An đại trùng tu vào năm 1998.

2- Văn Thánh miếu Cẩm Phô, còn có tên gọi khác là Văn chỉ Cẩm Phô, được xây dựng vào khoảng cuối thế kỷ XVIII, đã được tu bổ nhiều lần vào các năm Tự Đức 24 (1879), Duy Tân 7 (1913) và Bảo Đại 5 (1929). Cẩm Phô là một trong những làng/xã có lịch sử hình thành khá sớm ở Hội An (khoảng thế kỷ XV) và có diện tích khá rộng, cơ cấu hành chính của làng gồm 13 ấp và 3 châu. Đây cũng là một làng khoa bảng nổi tiếng ở Hội An - Quảng Nam, với các nhân vật đỗ đạt, như Binh bộ Tham tri Trần Ngọc Dao, Tri lễ hầu Trần Trung Thận, Binh bộ Thượng thư Nguyễn Tường Văn...

Văn Thánh miếu Cẩm Phô được xây dựng ở phía Tây của làng, cách đình tiền hiền của làng khoảng 500m. Miếu được xây dựng trên khoảng đất rộng, quay hướng Tây Nam (hướng nhìn ra sông). Lối vào di tích qua cổng nghi môn, với hệ cửa thượng song hạ bản, 2 cánh. Nghi môn có 4 trụ biểu, trên trang trí búp sen, ở giữa có bức hoành đắp nổi chữ “Văn Thánh miếu”, phía trên trang trí hồi văn. Mặt trước 4 trụ biểu đắp nổi 2 cặp câu đối chữ Hán. Kiến trúc ngôi miếu được xây dựng theo kiểu 3 gian 2 chái. Hệ vì kèo gian hiên theo kiểu “trính chông trụ đội” - đây là kết cấu kiến trúc khá đặc biệt ở Hội An, các đầu kèo trang trí hình quả bí cách điệu. Ở

giữa gắn xà cò, mặt dưới ghi “Tự Đức nhị thập tứ niên, tuế thứ Tân mùi trọng thu thượng hoãn, Cẩm Phô xã hương quan, hương chức đồng trùng kiến”, mặt bên ghi “Duy Tân thất niên Quý sửu thu đồng xã cải tạo”. Giữa nếp nhà tiền đình và chính điện là hệ cửa gỗ “thượng song hạ bản” gồm 3 bộ, mỗi bộ 4 cánh. Trên có bức hoành gỗ chạm 3 chữ “Văn Thánh miếu”, do Hàn Lâm viện Kiểm thảo Nguyễn Tường Long - người ở làng Cẩm Phô, Hội An, Quảng Nam cung tiến vào năm 1929 (Bảo Đại ngũ niên).

Bên trong miếu bố trí ba hương án. Hương án ở giữa đặt bài vị “Chí Thánh Tiên sư Khổng Tử thần vị”. Hương án bên phải có 4 bài vị (tính từ phải sang trái): “Đạt Thánh Tử Tử từ thần vị”, “Kế thánh Nhan Tử thần vị”, “Á Thánh Mạnh Tử thần vị”, “Tôn Thánh Tăng Tử thần vị”. Hương án bên trái có 3 bài vị (tính từ phải sang trái): “Tiên hiền Nho văn ái quốc liệt vị”, “Lão Thánh Lão Tử thần vị”, “Tiên triết văn nhân chí sĩ liệt vị”. Vì trước đây ngôi miếu này nằm trong vùng thấp/lụt nên đã bị xuống cấp nghiêm trọng, nhiều hiện vật, đồ thờ tự quý giá đã bị trôi mất. Vào năm 1997, thị xã Hội An (nay là thành phố Hội An) đã đại trùng tu di tích này, nay trở thành một trong những điểm tham quan tự do của du khách.

3- Khổng Tử miếu Hội An, tuy Khổng miếu có niên đại xây dựng muộn nhưng lại là một công trình có quy mô lớn nhất trong 3 di tích Nho học ở Hội An. Xưa kia, tỉnh Quảng Nam có dựng một ngôi Thánh miếu tại đất Thanh Chiêm (cách Hội An 10km về phía Tây) nhưng ngôi miếu này đã bị thiêu hủy trong kháng chiến chống Pháp. Đến năm 1960, các thân hào, nhân sĩ trong Hội Cổ học tinh hoa Quảng Nam (hậu thân của Hội Nho học Quảng Nam xưa) đã đứng ra vận động xây dựng lại Khổng Tử miếu tại xã Cẩm Phô - Hội An. Khổng miếu được xây dựng theo mẫu thiết kế của lão họa sĩ Tôn Thất Sa, với phong cách Á Đông. Nghi môn được mô phỏng theo kiểu cửa Nguyệt Lý ở Khúc Phụ - Trung Hoa, bên trên trang trí chủ đề “Khổng Tử giảng đạo đồ” (hình Khổng Tử giảng đạo), tám biển cẩm thạch có mang ba chữ Khổng Tử miếu, 4 trụ cửa có 4 vế đối. Từ nghi môn

nhìn vào là cầu bán nguyệt lát gạch bát trắng, hai bên có lan can theo nền cầu vòng rất đẹp. Phía trong là 4 trụ biểu đứng sừng sững giữa sân, đều đặn, hiên ngang, có 4 linh thú ngồi chễm chệ bên trên. Trước và sau 4 trụ biểu đều có các vế đối. Sân miếu lát gạch bát trắng, có lan can 3 phía, ở giữa là bồn hoa, trồng ngẫu, mai, ngọc anh, thiên tuế và 4 cây bách tán, bốn góc có 4 cây tùng tượng trưng cho Tứ phối. Phía ngoài lan can là vườn, rộng, với những dãy tùng xanh ngắt, gồm 72 cây tượng trưng cho Thất thập nhị hiền và 10 cây hoa đại (hoa sứ) tượng trưng cho Thập triết. Bình phong rất nguy nga tráng lệ, trang trí đề tài "Long mã phụ hà đồ" và "Tứ dân" (ngư, tiều, canh, mục). Tiếp đến là nhà tiền đường, với dáng vẻ nguy nga tráng lệ, mặt trước đắp nổi rồng mây, các trụ xung quanh đều đắp vân mây uyển chuyển. Hậu tẩm thờ tượng của đức Khổng Phu Tử và các bậc tiền Nho. Mặt trước của tiền đường trang trí nhiều đồ án mang ý nghĩa giáo dục rất lớn, đáng để cho đời sau học tập, như "Mạnh mẫu vị tử trạch lân" (bà mẹ của Mạnh Tử 3 lần dờn chỗ ở để dạy con), "Tử Lộ vị thân phụ mễ" (Tử Lộ vì cha mình mà phải đi đội gạo đường xa), "Mẫn Tử đan y thuận mẫu" (Mẫn Tử mặc áo mỏng chịu lạnh để làm vui lòng mẹ kế), "Nhan

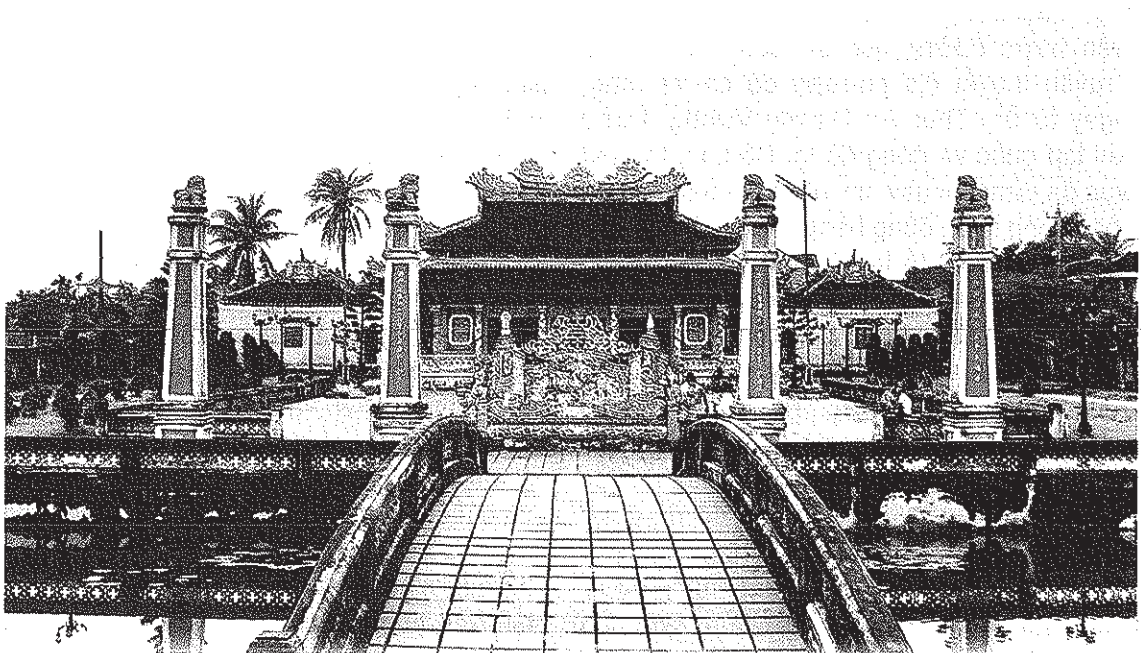
Hồi an bản lạc đạo" (Nhan Hồi vui cảnh nghèo mà vui với đạo)...

Toàn bộ khu Khổng miếu đã được tu bổ lại vào năm 2002. Đến năm 2007, với sự giúp đỡ về kinh phí của Bộ Văn hóa - Thông tin (nay là Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch), công trình đã được tôn tạo thêm, với quy mô hoành tráng, gồm nhà chính điện (giữ nguyên điện cũ), xây dựng thêm hậu điện, nhà Đông, nhà Tây và tôn tạo thêm một số hạng mục khác.

Đối diện với Khổng miếu còn có đài tưởng niệm danh nhân chí sĩ Quảng Nam, gọi là "Quảng Nam danh nhân chí sĩ kỷ niệm đài", nhằm tri ân, tưởng niệm và tôn vinh các bậc danh nhân, khoa bảng của Quảng Nam.

Hiện nay, những di tích Nho học nêu trên có vai trò rất quan trọng đối với khu Di sản văn hóa thế giới Hội An. Bởi đây không chỉ là những công trình kiến trúc vật thể có quy mô lớn, nhằm phục vụ nhu cầu tham quan của khách du lịch mà còn là địa điểm giáo dục cho thế hệ trẻ ở Hội An về truyền thống hiếu học bao đời của các bậc tiền nhân đi trước, xứng danh là con cháu của đất học "ngũ phụng tề phi" /.

N.C.T - T.Q.H

Khổng miếu Hội An - Ảnh: Cộng tác viên